

NEOLOGISMUL ȘI CUVÎNTUL VECHI: FUNCȚIONALITATEA LOR

STANȚIERU Svetlana, lector universitar
(Universitatea de Stat "Alec Russo", Bălți)

0. Este cunoscut că limba e un fenomen complex, un fenomen istoric, ce se caracterizează printr-o continuă schimbare și îmbogățire cu noi elemente spre formele desăvârșirii. Modificările, chiar atunci când sînt sesizate pe parcursul unei generații, nu par deosebit de importante; în timp însă ele se acumulează și pot schimba fizionomia limbii. În accepția V. Guțu Romalo, „limba este un «joc» cu foarte multe reguli și se deosebește de multe jocuri prin particularitatea că aceste reguli nu sînt imuabile, nu sînt fixate o dată pentru totdeauna” [1, 14].

Firește, limba progresa o dată cu progresul societății și ea trebuie studiată în evoluția ei, în legătură cu societatea. Vom aminti, totodată, că limba și societatea nu au același ritm de evoluție, aceeași „viteză”. Societatea, de regulă, se schimbă relativ repede și imperceptibil (e de presupus că în timpurile mai vechi nu era o diferență prea mare între cele două „ritmuri” și că această diferență s-a mărit pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă). Dintre compartimentele limbii, cel mai legat de evoluția societății este vocabularul. El conține partea cea mai mobilă a limbii și se înnoiește pe tot parcursul existenței acestei limbi.

1. Vocabularul unei limbi, prin urmare, nu constituie o masă omogenă, deoarece nu toate cuvintele au aceeași importanță; el cuprinde fondul principal lexical și masa vocabularului. În cele ce urmează, ne propunem să observăm cum pătrund o parte din cuvintele ce constituie masa vocabularului – neologismele – în fondul principal lexical.

1.1. Se știe că fondul principal lexical este, în principiu, de o mare vechime în toate limbile. El cuprinde miezul vocabularului, incluzînd cuvinte ce reprezintă elemente lexicale indispensabile, deci foarte frecvente în procesul comunicării, desemnînd realii importante nu numai pentru o epocă dată, ci pentru un șir întreg de secole. Înlocuirea acestei categorii de cuvinte prin altele nu e considerată necesară, căci ar duce la o perturbare nemotivată în procesul de comunicare. Totuși vechimea cuvintelor nu are un caracter absolut și, firește, elementele lexicale mai noi

își fac intrarea în fondul principal de cuvinte. Astăzi, de exemplu, nimeni nu mai poate pune la îndoială că lexemele *telefon, radio, televizor, tren, gară* nu fac parte din fondul principal de cuvinte. În această ordine de idei, S. Pușcariu ne atenționează „să nu uităm că neologismele, vechi de peste un veac, au prins rădăcini în limbă” [2, 394]¹⁴.

1.2. Prin urmare, între fondul principal lexical și masa vocabularului nu poate fi trasă o linie de demarcație netă: situația unui cuvânt se schimbă cu timpul, cuvintele intră în fondul principal sau pot ieși din el. „Chiar în sînul fondului principal, observă, pe bună dreptate, Al. Graur, trebuie să distingem o majoritate de cuvinte solid instalate, cu rădăcini adânci, și o minoritate care se înrudește cu cele mai importante cuvinte din masa vocabularului” [4, 39]. Doar se știe că fondul principal lexical nu este creat o dată pentru totdeauna, ci se dezvoltă treptat, odată cu evoluția vieții sociale, a gândirii, a cunoașterii etc.

2. Dat fiind că fondul principal lexical se constituie, în mare parte, din cuvinte vechi, am putea aminti și de un alt aspect al problemei, cel care se referă la funcționalitatea neologismelor în raport cu cuvintele vechi. Analizînd faptele de limbă, lesne poți observa „lupta” ce s-a dat sau continuă să se dea între cuvîntul vechi și neologism¹⁵: *biruință – victorie, ceas – oră, dovadă – argument, glas – voce, nădejde – speranță, nărav – viciu, omenesc – uman, veac – secol* etc.

¹⁴Acest fapt a fost foarte bine sesizat și de reputatul critic și istoric literar D. Caracostea care menționează: „necesitățile care au prezidat la recepțiunea vechilor cuvinte neromanice prezidează și la răspîndirea neologismelor de azi, care mîine pot fi tot atît de populare ca și cuvintele vechi. Cînd neologismul s-a definitivat și în limba comună, și în circulația literară, deosebirea dintre el și vechile cuvinte de împrumut începe să se șteargă. Dacă termenii îndatinați au prestigiul vechimii și sînt susținuți de expresia literară de pînă acum, neologismul necesar nu este un intrus, ci o rudă chemată după o lungă călătorie între ai săi. Și numai în măsura în care își dovedește destoinicia, servind țeluri comune – rămîne” [3, 288].

¹⁵În acest sens, S. Pușcariu afirmă: „Mi se pare că tot secolul trecut în dezvoltarea limbii se caracterizează la noi prin lupta cuvîntului vechi cu neologismul. Lupta aceasta continuă, și mai interesantă, în vremea noastră. Dar pe cînd în veacul trecut, neologismul era străinul ce venea deodată cu introducerea culturii apusene, apărînd mai întîi modest, în paranteze, alături de cuvîntul vechi care căuta să-l explice, impunîndu-se din ce în ce mai mult, cu îndrăzneala intrusului care se simte indispensabil, și lăfăindu-se în urmă cu aroganța biruitorului, primit de fanaticii inovațiilor cu ospitalitatea exagerată care le e obișnuită, și respins de tradiționaliștii cu o tot atît de exagerată încăpăținare – el e astăzi un instrument necesar de îmbogățire a graiului <...>” [5, VIII].

2.1. Vocabularului indigen i se pot adăuga cuvinte noi tot atât de numeroase sau și mai numeroase decât cele vechi. Firește, elementele noi dispar, de cele mai multe ori, mai repede decât cele vechi. Însă pot fi atestate și cazuri când neologismul rivalizează cu cuvintele vechi. De exemplu, în locul cuvintelor mai vechi *han* și *birt*, proprietarii au preferat *hotel și restaurant*; casele de adăpost din munți nimeni nu s-a gândit să le numească cu cuvîntul mai vechi *colibă*, ci a fost pus în circulație cuvîntul francezesc *cabană*; *jimblă* a fost înlocuit de *franzelă*, *cat* de *etaj*, *buche* de *literă*, *condei* de *toc* etc. Se observă, astfel, o „luptă” dintre două cuvinte sinonime, în care cuvîntul vechi dispare și învinge neologismul.

2.2. Nu trebuie să conchidem însă, în baza exemplurilor menționate, că neologismele „iau locul” cuvintelor vechi. „Nimeni nu a pretins vreodată, afirmă Al. Graur, să înlocuiască termenii vechi cu neologisme, ci toată lumea introduce și întrebuițează neologismele alături de cuvintele vechi” [6, 134]¹⁶. Împrumutarea lui *fluviu*, bunăoară, n-a dus la dispariția lui *rîu*, ci s-a creat o diferență: *fluviu* e râul care se varsă în mări sau în oceane. Același lucru îl putem menționa și în cazul perechilor de cuvinte *necesitate* și *nevoie*: *necesitatea* e intelectuală, iar *nevoia* e materială; *cugetare* și *gîndire*: *cugetarea* exprimă o stare permanentă, pornită dintr-o dispoziție naturală, iar *gîndirea* exprimă o stare momentană, accidentală etc.

2.3. Un cuvînt nou sau rar prezintă, virtual, față de sinonimul lui vechi sau frecvent, avantajul că poate, în condiții determinate, să satisfacă mai bine noutățile de ordin subiectiv ale vorbitorilor. Bunăoară, nici unul din termenii *a hotărî*, *a îndupleca*, *a îndemna* sau *a încredința* n-avea sensul precis al neologismului *a convinge*; în loc de *educație* putem spune *creștere*: despre cineva se poate spune că este *bine educat*, *bine crescut*, însă nimeni nu va zice *creștere fizică, morală, profesională*. Deși „cuvîntul generațiilor trecute are, de obicei, patima respectabilă a vechimii, care îl face mai valoros”; lui totuși îi lipsește „vigoarea tinerească” [2, 393]. Astfel, *a învăța*, fiind un cuvînt vechi, are atîtea înțelesuri, încît nu mai are precizia lui *a studia*: *înveți meseria*, dar *studiezi la universitate*; despre un actor se poate spune că *și-a învățat rolul*, dar *nu l-a studiat suficient*. Cu referire la

¹⁶Și D. Caracostea susține că „neologismul, întrucît era mînuit de scriitorii de seamă, nu aducea dispariția cuvîntului vechi, ci, dimpotrivă, acela dobîndea prin coexistența celui nou un relief deosebit, o valoare cu atât mai pregnantă, cu cît apărea împrăștiat prin vibrațiunile moderne încorporate în el, Astfel, *veșnic* nu scădea prin răspîndirea lui *etern*, după cum *tainic* dobîndea o valoare nouă prin coexistența lui *misterios*” [3, 266].

problema în discuție, V. Guțu Romalo constată că, „de multe ori, cuvîntul mai obișnuit, din vorbirea «de toate zilele» <...> are *conținut semantic mai bogat*, mai larg decît neologismul, ceea ce face ca acest din urmă să nu poată fi folosit în toate contextele în care apare «sinonimul» său banal” [1, 139].

Din aceste considerente (și nu numai) găsim cît mai rezonabilă afirmația prof. E. Coșeriu că „limbajul nu este făcut ceva dintr-o singură dată, ci este ceva care se face, mai bine zis este o continuă facere” [7, 58].

A language is known to be developing with the progress of the society. The vocabulary of a language, therefore, doesn't present the same homogeneity: it consists of the basic word stock and vocabulary volume itself. The author of this article examines: 1) how a part of words, which form a part of the vocabulary volume – neologisms – penetrates into the basic word stock; 2) how neologisms function in comparison with the stock vocabulary.

Referințe bibliografice

- 1) Guțu Romalo, V. *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*. București: Ed. Humanitas Educațional, 2000.
- 2) Pușcariu, S. *Limba română. I. Privire generală*. București: Ed. Minerva, 1976.
- 3) Caracostea, D. *Expresivitatea limbii române*. Iași: Ed. Polirom, 2000.
- 4) Graur, Al. *Fondul principal al limbii române*. București: Ed. Științifică, 1957.
- 5) Pușcariu, S. *Cercetări și studii*. București: Ed. Minerva, 1974.
- 6) Graur, Al. *Scrieri de ieri și de azi*. București: Ed. Științifică, 1970.
- 7) Coșeriu, E. *Sincronie, diacronie și istorie*. București: Ed. Enciclopedică, 1997.